

Letsch Endre

HONVÉDELMI SZAKSZÓKINCSENK NÉHÁNY KÉRDÉSÉRŐL

---

1. Az elemzés alapjául szolgáló területek és fogalmak

Milyen megközelítés vezethet bennünket kielégítő eredményhez, ha munkánk címéből egy olyan földrésznyi kiterjedésű különleges szakterület, tudományág köszönt ránk, mint amilyen a teljes jugoszláv általános honvédelmi és társadalmi önvédelmi rendszer nyelvezete-terminológiája, mely ilyenformán a maga „egyetemes” mivoltában fölszippantja a „hadi nyelv”, azaz a katonai műszókészlet egészét, a háborúelméletek tudományos-közismert nyelvhasználatától kezdve a csak a katonai szaknyelvben honos, illetve valamivel általánosabban használt hadművészeti és haditechnikai szakszavakon, -kifejezéseken keresztül a jugoszláviai magyar nyelvi viszonyok közepette köznyelvivé is váló, világviszonylatban egészen sajátosságos össznépi önvédelmi rendszer egyedülálló terminológiájáig.

Mi sem természetszerűbb annál, hogy a hatalmas anyag szűkítése szükségeltetik, s nem feledkezhetünk bele az óriási szóállomány egyenkénti vizsgálatába. Bár jó néhány példát a pontatlan szaknyelvhasználatnak e dolgozaton keresztül is ügybuzgón (talán nem túlbuzgón és araszolgotón) művelt hibáigazítási kötelezettség-teljesítése fog a szövegbe férni, az elemzés koncepció ebben a terjedelemben akkor lesz életképes, ha csupán a (reprezentatív) alapfogalmak, -intézmények, -terminus technikusok olyikán mutatjuk be a szaknyelvű tüneményeket.

2. A vizsgálat forrása

A kiindulópontot, az alapot, egy csöpp önbizalmas jóindulattal szólván a corpust, azoknak a szavaknak a készletét, melyen az analízist nyugtatjuk – az unalmas önismételgetés elkerülendő – ezúttal nem az eleddig alkalmazott törvénybúvárlat, a kínálkozó honvédelemről szóló törvény nyelvezete és annak tanulmányozása fogja szolgáltatni, hanem a főiskolai és egyetemi hallgatók részére készült A JSZSZK általános honvédelmi és társadalmi önvédelme

I. c. tankönyv, melyet a Belgrádi Tankönyvkiadó és Tanszerellátó Intézet adott ki 1981-ben. (A mű eredeti címe: Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita SFRJ, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1980.)

3. A fürkészeti kritériumok

A szerbhorvát–magyar összetevésből származó terminológiai kérdések a következő néhány, a nyelvészetben elterjedt avagy kevésbé földolgozott elhatárolási módra, ismérvre alapozva kerülnek megjelenítésre:

- a) Idegen szók;
- b) Neologizmusok (legújabb szavaink, a nyelvújítás termékei);
- c) Szemantikai interferencia (a jelentéstani, jelentésbeli zavarok);
- d) Poliszémia (többértelműség) és
- e) Ekvivalencia (nyelvi megfelelés a fordítások esetében).

4. Idegen szók használata a jugoszláviai szerbhorvát és magyar honvédelmi szaknyelvben

A magyar nyelvű tankönyvnek már első, nem nagyon alapos és körültekintő lapozása, olvasása során is szemet szúr, hogy föltűnően sok itt az idegen szó. Rendhagyó, kivételes jelenséggel találjuk-e magunkat rémülten szemben, az egyetemes magyar szaknyelv az átlagosnál több „európai”, nemzetközi beszédfordulathoz folyamodik, vagy netalán a fordítói tunyaság slampos példái ezek?

A végletek ártnak. A válasz némiképp megnyugtathat mindannyiunkat: a való igazságot valahol a statisztikai aranyközépen ragadhatjuk meg.

AGENTÚRÁK. „A fő erők, amelyekkel a hírszerző szolgálatok a különleges háborúkhöz tartozó egyes akciókban együttműködnek, az agentúrák.” Szívet melengető érzés azonosítani a feddhetetlen, kifogástalan fordítói tettet a specijalni rat – különleges háború kifejezéspár fölállítása során. Ez az egyetemes magyar, egyedüli elfogadható megoldás. A speciális háború változatot nyugodt lélekkel „tüntethetnénk ki” a „bűnösen hanyag” minősítéssel. Kicsit szomorkásabb hangulatba dönt bennünket a szócikk címszava, az agentúra szóalkalmazás, mely – a lehető legindokoltabban – a rendelkezésre álló segédkönyvek egyikében sem juthatott még legmellékesebb szerephez sem. A napnál is világosabb: az agentúrát az egyértelműen fordítandó idegen szavak csoportjába kell sorolnunk, illetőleg egy mákszemnyi jelentésszegényülés sem fődhető fel, ha például az Orosz–magyar katonai szótárban talált agentúra – ÜGYNÖKSÉG, ÜGYNÖKÖK változatok valamelyikét teszszük a szövegbe. Az agentúra esetében azt sem mondhatjuk, hogy a magyar, illetve az idegen szó vállvetve él vagy harcol egymással. Nem. A magyar szó az elfogadott nyelvi normák szerint háttérbe utasította az idegent. Horvátszerb vonalon egyébiránt, a magyar–horvát katonai szótárban is meglelhető az immanens, archaikus anyanyelvi változat: ügynökség – opravništvo.

AGRESSZIÓ. A nyelvész számára jelentésével szemben kívánatos és kellemes csengésű ez a szakszó, mert kétségtelen: az agresszió nem csupán támadást, megtámadást, káros befolyást, ronszolást jelent, hanem a Katonai Értelmező Szótár tanúsága szerint „fegyveres erőszak alkalmazása egy állam részéről, amely egy másik állam önállósága (szuverenitása), területi épsége (integritása), politikai függetlensége ellen irányul, annak leigázása, meghódítása céljából”. Szükséges, indokolt használatú, szabatosító idegen szó, többet, mást jelent, mint lehetséges fordítása(i), kiküszöbölésének megkísérlése, gondolom, kínos pontoskodás, keserves erőlködés, megjósolható vereség volna.

ATOM(BOMBA). Magyar, szerbhorvát megfelelő nélküli, meghonosodott, szükséges nemzetközi szó. A körülöttünk levő világról tisztább képet rajzol, a megértést nemcsak hogy nem zavarja, ellenkezőleg, akkor támadna zűr és űr, ha helyettesíteni akarnánk. Lényeges fogalma(ka)t jelölő idegen szó(k).

Az általános honvédelmi háború **DOKTRÍNAJA** és **KONCEPCIÓJA**.

A doktrína, érzésem szerint, annál is inkább, mivel az elemzett könyvben kisebbfajta idegenszóözön terheli tűrőképességünket, nyugodt lélekkel módosítható a rövid és pontos **TANNÁ**, mely szóban megvan mindegyik szükséges elem, az tudniillik, hogy tudományos tanítás, elmélet, rendszer. Ennélfogva egy kicsit túl szigorúan a tilos, indokolatlan használatú idegen szók csoportjában jelölhetnek ki a doktrína helyét.

Jelen esetben a koncepcióval is hasonló a helyzet. A Bakos-féle idegenszó-tárban közölt első megoldás tetszik tökéletesnek: **FELFOGÁSMÓD**. Miért jobb, többet mondó és okosabb megoldás az idegen alak alkalmazása? Szerintem mindössze hangzatosabbnak tűnő, az is csupán a beavatatlan számára.

DEFFENZÍVA (!?!). Bosszantó helyesírási hiba a tárgymutatóban. Ellenértben a két f-es offenzívával **DEFENZÍV**, áll a Katonai helyesírási tanácsadó szótárban és egyebütt:

defenziva – defenzíva, védekezés.

Az ortográfiai kutatás hovatovább arra mindenképpen alkalmasnak bizonyult, hogy leszögezhezzük: ez is helytelen szóhasználat. A fordító, annak dacára, hogy a tárgymutatóba a könyv szövegében valójában nem szereplő szót vett föl, ránk kacsint azzal az eljárásával, amikor is a stratégijska defanziva kifejezést **HADÁSZATI VÉDELEM** formában használja. Gondos értelmezés ez, gratulálunk hozzá.

Ennek tudatában azonban másutt is megkérdőjelezhető a **STRATÉGIA** szakszó idegen alakban hagyása, mert a **HADÁSZAT** terminus – legalábbis fő értelemben – kiválóan látszik. Ugyanezt érzékelteti az eminensnek szánt hazai segédkönyv, a katonai fogalmak összehasonlító szótára (hatnyelvű: szerbhorvát, macedón, szlovén, albán, magyar) is:

strategija – hadászat, sztratégiá (sic!)

Sajnos, nem az én elírásom, ebben az egyébként fölöttébb gazdag és jól kezelhető, forgatható, áttekinthető tárban olyan monstruózus nyomdahibák arcátlankodnak, mint például: degazacija – gatzalanítás stb.

DESZANT. Újfent egy helyénvaló szóhasználatot üdvözölhetünk. Aligha hiszem, hogy az én ízlésem perdöntő volna egy-egy műszó megítélése tekintetében, mégis kimondom: énnálam ez a francia eredetű szó a kifejezetten

magyartalanul csengő terminus technicusok osztályába soroltatik. Mégis szükségünk van rá, mert ha – tegyük föl – a deszant helyett a légi- vagy a vizitámadás szavakkal kísérleteznénk, nem elég, hogy a szakszókincsnek rész megoldást kínálnánk föl, hanem még el is mulasztanánk nyomatékosítani: a deszant az ellenség területén meglepetésszerűen bevezetett, különleges, gyorsan mozgó kötelékeket jelent, melyek az irányukban tevékenykedő csapatok beérkezéséig önállóan harcolnak. Látható tehát, hogy egész kis értelmező szócikk megalkotásán fáradozunk, mikor a deszant műszót precízen kívánjuk anyanyelvünkön visszaadni. Az idegen szó létjogosultsága vitathatatlan.

DIVERZÍÓ. A magyarítás során újra csak a körülírás segíthet rajtunk. Titkos, kártevő tevékenység – nem kielégítő, hiányos megoldás. Különleges kiképzésű egyes személyek vagy kisebb csoportok alattomos megsemmisítő tevékenysége... A meghatározás folytatható lenne, ámbátor érjük be azzal, hogy szinte minden, az előző szakszónál tett megállapítás itt is érvényes.

ESZMEI-POLITIKAI INDOKTRINÁCIÓN, illetve behatoláson olyan próbálkozásokat értünk, melyek a támadás célpontjával kiszemelt országokban egyedek vagy csoportok már kialakult eszmei-politikai nézeteinek megváltoztatására irányulnak. Attól tartok – ezt mondják forrásaim –, hogy a magyar nyelvben ismeretes idegen szavak között ez a bizonyos indoktrináció nem szorított magának helyet. Egy magyar nyelv van. Ez a megállapítás és kétségtelen helytállósága most azért hangsúlyozandó, mert nem kell nekünk idegen tollakkal ékeskednünk, ha zamatosan és lényegláttatóan tudunk mesterkedni a magunk szavaival is. Lehetne az indoktrináció például eszmei-politikai álláspont – vagy nézetmódosítás, -változtatás, -átformálás, -átalakítás, hogy csak a kapásból ötlötteket vessem papírra. Tévhit: az idegen szótól mondandónk tudományosabb súlyt kap.

FRONT. Az arcvonal, a hadszíntér, harctér elterjedt megnevezéseként a szakmai zsargon határát súrolja, s mint ilyen fölösleges, igényes nyelvhasználatban törekedjünk szíves mellőzésére. Mindazonáltal alkalmazását nemigen nehezményezhetjük, ha például népfront értelemben találkozunk vele, azaz amikor politikai egyesülést jelent, közös célért küzdő tábort. Érdekes megjegyezni, hogy elsődlegesen katonai értelemben a front jelentése (így is szükséges, okvetlenül kielégítő idegen elem): a szárazföldi csapatok hadműveleti, hadászati seregteste.

GEOPOLITIKA. Az Új Magyar Lexikonban is fölvetett tudománytalan elmélet helyes, általánosan, Jugoszláviában és Magyarországon egyaránt elfogadott jelölése, mely földrajzi tényezők hatásával igyekszik a háborút, a terjeszkedési politikát magyarázni. Könnyű, de helyes a terminusválasztás.

GEOSTRATÉGIÁI helyzet. Látszólagos az azonosság, a megegyezés az ezt megelőző szócikkkel, mert meggyőződésem szerint az általam javasolt **FÖLDRAJZI-HADÁSZATI HELYZET** kifejezés- vagy szerkezet-fölállítás a magyar nyelv szellemében történnék a szóalkotási szabályok föltétlen és legkörültekintőbb, legteljesebb figyelembevételével, úgy, hogy a jelentés tökéletesen fődve van, a szó hangulatos, helyesírási kételyünk alig van (különírás, kötőjeles változat) vagy ha akadt, eloszlattuk, a kifejezés nem körülményes: a szaknyelvi tömörség avagy a gazdaságosság elvének szintén eleget tesz stb.

INTEGRITÁS. Vessünk most egy pillantást a munka elején említett, a Katonai Értelmező Szótárban szereplő agressziómeghatározásra. Az agresszióval szemben ez az idegen szó nekünk nem kell. A nemleges, elutasító hozzáállás közvetlenül következik a területi épség kifejezés elsősorban történt föltüntetéséből. Kiküszöbölhető idegen szót fedeztünk föl újólaj, ellentétben az INTERVENCIÓ terminussal, mely erőszakos, rendszerint fegyveres beavatkozás más állam belügyeibe jelentést hordoz, s ez – szaknyelvi nézőpontból – lényegesen több a lecsupaszított, kurta beavatkozásnál. A szót (intervenció) természetesen meg kell tartani, mert az eredetihez való hűség, no meg a szöveg-gazdaságossági tétel ritkán hagy jóvá körös-körülírást.

Noha a KAPITULÁCIÓ (fegyverletétel) szakszó esete visszautal az engedelmesen, főként azonos jelentésmezőn magyarral fölváltható idegen szavak táborába, el kell ismernünk, hogy például a Jugoszláv Királyság kapitulációja fordulatban a szégyenteljes magamagát megadás tényén túlmenően benne foglaltatik a harmatnál is gyöngébb félre rákényszerített függetlenség-megszüntető megállapodás aktusa is. Arról jobb ha nem is beszélünk, hogy a meg nem ragdott fegyvert képtelenség letenni.

A következtetés: a fordítót értelmezési eljárása végső soron az óhajtottan szabatos idegenszó-megtartáshoz juttatta el. A tanulság: az europeizmusok vállalása nem mindig szánni való, tehetetlen állapot, melyből, mint egy rossz cipőből ki kell lépni. Nyelvművelésünknek az idegen szavakkal szembeni magartása mind hajlékonyabb tűrő- és befogadóképességet ütköztet ki.

Miután az imént akár zárógondolatoknak is kínálkozó megállapításokat tettem, a fennmaradt szóállagot szógyűjtemény gyanánt csak szűkszavú magyarázattal kívánom fölvázolni:

PACIFIKACIJA – pacifikáció; magyarosabban: **PACIFIKÁLÁS.** (Ajánlott, szükséges terminus, de a fordító-sajnálatosan nem követi a Katonai helyesírási tanácsadó szótár megoldását, hanem a szerbhorvát hatás büvkörébe sodródik.)

KVISLING – **QUISLING**; megközelítőleg helytállón, magyarul: hazaáruló. (Ajánlott, szükséges a tankönyvben látott idegen szakszó, mert bár a hazaáruló terminus közeli rokona, szinonímája, nem „ikertestvére”, eltérő jelentésárnyalatú. Minden quisling hazaáruló, ám nem minden hazaáruló quisling.)

SUBVERZIJA – szubverzió; magyarán: **FELFORGATÁS.** (Fölösleges, indokolatlan idegen szó, anyanyelvi párja maradéktalanul födi a nemzetközi módot szakmai-köznyelvi értelmét. E szóhasználatra is vonatkoztatható a pacifikálásról alkotott álláspont második része.)

TEROR – **TERROR**; részint pontosan egyik jelentésében: rémuralom. (Ajánlott, szükséges a tankönyvbéli terminus. A terrorcselekmény mesterszó esetében pl. a közlési cél funkcióját nem tölthetnék be sem a rémuralmi cselekmény, sem a hatalmaskodó cselekmény, sem pedig az erőszakos cselekmény kifejezések, melyek első tagjai a terror definiálásában játsszák a meghatározó eszköz szerepét.)

5. Neologizmusok honvédelmi terminológiánkban

A vizsgált terület neologizmusainak (pozitív értelemben fölfogott sajátos nyelvteremtési gyümölcsöknek) tekintjük mindazokat a szavakat, kifejezéseket, fordulatokat és szerkezeteket, melyek az egyedülálló jugoszláv öngazgatási és ösztépi honvédelmi alapokon nyugvó szóalkotási eljárás során születtek meg, rendszerint tükörfordítás eredményeként, de amely fordítások anyanyelvünk törvényeinek – a sikeres szógyártás előfeltételének – hiánytalan figyelembevételével történnék.

OPŠTENARODNA ODBRANA I DRUŠTVENA SAMOZAŠTITA – ÁLTALÁNOS HONVÉDELEM ÉS TÁRSADALMI ÖNVÉDELEM. A két alapfogalom (egyben az oktatásnak szinte minden szintjén kiváló horderejű tantárgy elnevezése is) természetesen az új keletű kifejezések táborában vívott ki magának előkelő helyet.

Az általános honvédelem a tartalmi és lexikai-morfológiai kialakulásig számottevő átalakuláson ment keresztül. Először is a szerbhorvátban előbb az odbrana szó (a narodna odbrana rövidült alakja) szerepelt, melyet magyarrá a védelem, illetve szótákolással népvédelem tükörfordítással ültettünk át. Nem fontos most túlságosan tág teret szentelni annak magyarázására, hogy ha né tán a nép előtaggal képzett tükörképet fogadtuk volna el a honvédelem, vérbélien magyar nyelvi helyes módozattal szemben, akkor is a népi védelem használata mellett kellett volna letenni a garast, mert a nép az, mely a hazát védi. A népvédelemből tehát honvédelem lett, a narodna odbrana opštenarodná-vá lépett elő, s megszületett a tökéletesnek látszó általános honvédelem kifejezés, melyet bírálói – érzésem szerint indokolatlanul – azzal kísérelnek meg elmarasztalni, hogy használatával nincs eléggé kihangsúlyozva az ösztépi jelleg. A magyar nyelv törvényeivel, hagyományával összhangban általánossá és közismertté, egységes használatúvá tett kifejezés – hiszem – nem inoghat meg egy-két elvétve és nem eléggé tudományosan hangoztatott érv hatására.

A društvena samozaštita – társadalmi önvédelem kifejezés-kovácsolás egyszerű tükröztetés, helyénvaló volta nem sok kétséget hagy maga után. A magyarban nyilvánvalóan a védelem fő tag a javasolható; nincs is probléma vagy vita körülötte, amióta a hon- és ön- előelemek viszik a szerbhorvát szinonímiával szembehelyezkedő magyar nyelvi homonímiai pontosítást. A fordítók régebben csudás gondban leledzhettek, amikor az odbrana és zaštita szavakat voltak kénytelenek a védekezés, védelem, oltalom stb. szinonímákkal, a következetesség és megbízhatóság szempontjából már-már a lehetetlenséggel határos úton-módon megjelölni.

A „népi védelem” kifejezőképesség mellett kardoskodva már említettem: a tartalmi hibakútfő a védelem szolgáltatójának, alanyának, az oltalmazónak és tárgyának összecseréléséből fakad. Ugyanezen elvet ildomos érvényesíteni a CIVILNA ZAŠTITA – POLGÁRI VÉDELEM, helytelenül: polgárvédelem, valamint a

TERITORIJALNA ODBRANA – TERÜLETI VÉDELEM, kifogásolhatóan: területvédelem kifejezéseknél is. Ez utóbbi esetében területünket, annak

szabadságát, függetlenségét is védjük természetesen, mégsem ez a magasztos kritérium a döntő, hanem, hogy a védelmet területi alapon szervezzük meg. A helyes fordítói megoldások megtalálhatók például R. B. Radulovićnak A JSZSZK általános honvédelmi és társadalmi önvédelmi rendszerének kiépítése (Forum, Újvidék, 1983.) c. könyvében.

6. Jelentéstanai zavarok honvédelmi terminológiánkban

Eltekintve ezúttal a szemantikai interferencia kontrasztív nyelvtudományi meghatározásától, mely a mértéken fölüli teoretizálás irányába terelné közhasznúként indított dolgozatomat, elégedjünk meg azzal, hogy ebbe a jelenségcsoportba elsősorban a helytelen tükörfordítások, valamint a közönséges szótévesztések tartoznak. E helyütt az előbbiekre fogok kitérni.

A katonai rendfokozatok fordításában a kérdések zömmel tisztázva vannak. Gondot okozott például, hogy a Jugoszláv Néphadseregben két hadnagyi és két századosi rang létezik. Ugyanakkor a Magyar Néphadsereg három hadnagyi és egy századosi fokozatot különböztet meg. Jugoszláviában ennek ismeretében a következő szó- és kifejezéspárokat állapítottuk meg:

Potpporučnik – hadnagy,
poručnik – főhadnagy,
kapetan – százados és

kapetan prve klase – első osztályú százados. Ez utóbbi tulajdonképpen az előző pont alá, a neologizmusok, a helyes tükörfordítások közé tartoznék, lévén, hogy adekvát magyarországi jelölésnek nem lehetünk birtokosai, ám ezt a problémát közmegelégedésre és főként egységben-egyetértésben eloszlattuk.

Mindazonáltal sehogyan sem tudunk zöld ágra vergődni a szájalomkeltő GENERAL-POTPUKOVNIK – vezérezredes talajtalan tükörfordítással. A szóban forgó rendfokozatnak – Jugoszláviában és Magyarországon egyaránt három-három teljesen azonos tábornoki rang létezik – az ALTÁBORNAGY felel meg, a vezérezredes torzszülött pedig a forrásnyelvi terminus jegyeinek értelmetlen, elemszerű belekoldulása az egyébként dúsgazdag célnyelvbe. Szélmalomharc?! Úgy látszik: igen, hisz tankönyvünk első recenzensének rangfokozata is így van lefordítva. Elnézést kérek a fanyar-keserű élcelődésért, de körülbelül olyan nyelvi színvonal ez, mint hogyha – ellenkező irányból – az altábornagyot podveliki taboraš-ként állapítanánk meg.

A honvédelmi terminológia legszélesebb fölfogásával egy-két jogi szakmai tükörszó is nyugodt lélekkel megvizsgálható. A társadalmi önvédelem fogalmába beletartozik a társadalmi ellenőrzés is, melynek külső (állami hivatásos) tényezői között találkozunk az igazságszolgáltatási szervekkel.

A JAVNI PRAVOBRANILAC nem közjogvédő, Radulović könyvében áll így a fordítás, hanem bizony VAGYONJOGI ÜGYÉSZ (állapodtunk meg ebben majd két évtizeddel ezelőtt), mert ebben az esetben az adott társadalmi-politikai közösség vagyoni jogait és érdekeit érvényesítő-védelmező szervről beszélünk, melynek vajmi köze sincs a közjoghoz. Ehhez még tegyük hozzá,

hogy a mai magyar jogrendszerben is van olyan intézmény, mely a közületek polgári (vagyoni) jogi érdekeit képviseli, az államügyészség. A vagyoni jogi ügyészség kiválása előtt Jugoszláviában is az ügyészség hatáskörébe tartoztak a taglalt vagyoni jogi kérdések-ügyek; kezd tehát érthetővé válni, hogy a jogvédő jugo-magyar hevenyészett tükörförlményt miért váltottuk föl az ügyészség szakszóval, s a gondos tartalomförlkészt követöleg milyen tetszetösen tölti be a szakszókinsi hézagot az a bizonyos vagyoni jogi ügyész, vagyoni jogi ügyészség műkifejezés.¹

A társadalmi önvédelem társadalmi ellenörlzésének külsö, de társadalmi tényezöi között bukkanhattunk rá a

DRUŠTVENI PRAVOBRANILAC SAMOUPRAVLJANJA – társadalmi öngazgatási jogvédö kifejezéspárra is. Az elözo példában már megbizonyosodhattunk afelöl, hogy a vagyoni „jogvédelem” Magyarországon az ügyészség feladatköre. A magyar jogi nyelvben régen hagyományos kifejezés volt a járási, városi, megyei, tisztii ügyész, hivatalbólii jogvédelmi jogkörrrel fölrüházva. A hasonlítás megbízható módszeréhez folyamodva vezetük le: az öngazgatási jog oltalmát is az ügyész gyakorolja, melynek nevét a (TÁRSADALMI) ÖNIGAZGATÁSI ÜGYÉSZ változatban kellene egységesen kötelezövé emelni. Az ügyész a törvényesség öre. Ö lép közbe és védii hivatalból a társadalmat, ha valaki jogellenesen jár el ellene, rendjét veszélyeztetve. A jogvédö ezzel szemben rendszerint annak ügyvédje, kit az ügyész törvénysértéssel vádol, s nem hivatalból, hanem megbízás alapján lép föl. „Az öngazgatási ügyész funkciója a legklasszikusabb értelemben ügyészi, a tisztségviselő hivatalból jár el a társadalmi tulajdon és az öngazgatási jogrend megsértöi ellen.”² Csatlakozom Hock véleményéhez, aki elhagyhatónak tartja a kifejezés első „társadalmi” elemét és ezáltal még inkább megszünteti a tükörfordítás-jelleget, anélkül, hogy a jelentés csorbát szenvedne.

7. Nyelvi ekvivalencia, polisziémia a honvédalmi szakszókinsben

A megtárgyalás elözt szakmai kötelességemnek tartom még egyszer megadni a lingvisztikai terminus technicusok magyar változatait: megfelelés és többértelműség, mert ellenkezö esetben engem is „bort iszik és vizet prédikál” módon megvádolhatnának az idegen szavak gyakorta fölösleges használata miatt.

Az ekvivalencia vizsgálódásra elsösorban összevetö, esetünkben szerbhörvát-magyar fordításviszonylatban kerül sor.

Mint ismeretes, háromféle ekvivalenciát különböztetünk meg:

mono- (egy egység felelhet meg csupán az adott forrásnyelvi egységnek);

bi- illetve poliekvivalencia (két vagy több célnyelvi megoldása van az egy forrásnyelvnek);

az ekvivalencia hiánya (a forrásnyelvi egységnek nincs célnyelvi sors-, illetve értelemtársa).

Ha a szerbhörvát nyelvü általános honvédalmi-politikai szövegben olvassuk a neológ NESVRSTANOST mesterszöt, nyilvánvalö: a magyarban megfelelöje kizárölag a helyesírási salto mortaléval alkotott és bejáratott ELNEMKÖ-

TELEZETTSEÉG szóösszetétel lesz. A monoekvivalencia tipikus példájával szembesülünk.

Ugyanez vonatkoztatható a HLADNI RAT – HIDEGHÁBORÚ kifejezés-párra stb., a felsorolást helyszükében és időzavarban természetszerűleg nem lehet célunk folytatni.

Az előzőekkel szemben biekvivalens például a

BATERIJA katonai műszó, mert elemet és ÜTEGET egyaránt jelenthet magyar célnyelven; poliekvivalens viszont a

KORPUS szerbhorvát forrásnyelvi egység, hiszen anyanyelvünkre áttérve a hadi nyelvben HADTESTet jelent; a jogi nyelvben iratok, törvények, jogszabályok gyűjteményét jelöli, míg a nyelvtudomány terminológiájában a vizsgálat tárgyát alkotó szöveget, nyelvi anyagot, a művészetben művek, műtárgyak teljes jegyzékét jelenti, a zenében hangszekrény stb. Szembeszökik, hogy az iménti példák különféle tudományterületeken válnak igazán poliekvivalenssé, tegyük hát ide ezért a csak honvédelmi, poliekvivalens mutatványt:

HEGEMONIJA, amely a magyarban egyeduralkodmá, vezetéssé, vezető szereppé, felsőbbssé is válhat az adott szövegkörnyezettől függően.

Az ekvivalencia hiányát a fordítással foglalkozó szakemberek, tudósok nem szívesen hangoztatják, mert ezáltal önnön-maguk hön hirdetett elveit hazudtolnák meg, maguk alatt vágnák a fát, a fordítás halálát jövendölnék, azt ti., hogy nem mindenik nyelv alkalmas mindennemű mondanivaló fölrajzolására. Ezért jómagam is a fönti megdöntésére kívánok példát állítani:

az ODNOSI U SAVREMENOM SVETU olyan szerkezet, mely elemszerű tükröztetéssel „bicebóca kecskerímet” fialna. A korszerű világban uralkodó viszonyok – fordításváltozat mintha az interpretálhatósági kilengés végpontján túl állapodnék meg, már-már az ekvivalencia hiányát sugalmazva. Persze azért volt legény a gáton tankönyvünk fordítója, hogy másként kapja oldalba ravasz kifejezésünket. Fölényes mesterségbeli tudásával A JELENKORI NEMZETKÖZI VISZONYOK változatot adományozta a magyarajkú egyetemistáknak és minden más, az ép nyelvet tisztelő és persze azon fölül használni óhajtó jugoszláviai magyarnak és magyarul tudónak.

A poliszémia (többértelműség) véleményem szerint egynyelvű szakszókincsi közegben vizsgálható meg elsősorban.

A magyar ÜGYNÖKSÉG terminus a szakmai nyelvben többértelmű, mert mind jogi, mind pedig katonai-honvédelmi értelemben ismeretes.

A szerbhorvát AKCIJA szó úgyszintén poliszémikus politikai-katonai-honvédelmi-jogi műszó (jelentése: tett, cselekedet, tevékenység, részvény is lehet).

A STAB a katonai terminológiában is többértelmű, mert jelentéslényege a törzs és a vezérkart is fődheti: 1. törzs, a vezetés legfontosabb közegeit magában foglaló szerv; 2. vezérkar, az állam fegyveres erőinek központi vezető szerve, a legjobb különleges kiképzésű tisztek testülete.

Egyértelmű, hogy a szakszókincsi többértelműség a pontosság, félreérthetlenség ádáz ellensége a katonai-honvédelmi, és minden más terminológiában. Sajnos az abszolút monoszémia (egyértelműség) éppoly elérhetetlen, mint például az eszményi nyelvváltozat, a nemzeti nyelv valóságos alkalmazása. Közelíthetünk feléje, de sohasem érhetjük el.

Ezek a szavak, úgy érzem, befejező fejtegetésnek is beillenek. Ha nem is érhetjük el, kaparinthatjuk meg a szakszókincsi tökélyt, mindenkori célunk az legyen, hogy ne lóhossznyira legyünk az eszményitől, hanem a távolság legalább karnyújtásnyira zsugorodjék, ha lehet, csak egy hajszál válasszon el a tökéletességtől.

Jegyzet

¹ Dr. Hock Rezső: A „közjogvédő” és társai, Nelyvművelő, III/2.

² Dr. Hock Rezső: Önigazgatási társadalmi jogvédő vagy önigazgatási ügyész?, Nyelvművelő, V/12.

Szakirodalom

1. Katonai Értelmező Szótár. Zrínyi Katonai Könyvkiadó, Budapest, 1976.
2. Katonai helyesírási tanácsadó szótár. Zrínyi, Bp., 1980.
3. Katonai szótár, magyar–horvát rész, Bp., 1900.
4. Magyar–oroszb katonai szótár. Akadémia, Bp., 1977.
5. Orosz–magyar katonai szótár. Akadémia, Bp., 1976.
6. Ötnyelvű (magyar–oroszb–német–cseh–román) katonai szótár és társalgó. Zrínyi, Bp., 1966.
7. Upporedni rečnik vojnih pojnova – Srpskohrvatski, makedonski, slovački, albanski, mađarski. Vojnoizdavački zavod. Bgd., 1982.

Rezime

O nekim pitanjima naše terminologije opštenarodne odrbane i društvene samozaštite

Ovaj rad jeste u stvari tekst referata kojeg je autor podneo na pravno-terminološkom seminaru organizovanom u Novom Sadu 28. II 1984. godine.

Rad predstavlja analizu udžbenika za studente viših škola i fakulteta: „Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita SFRJ I.”, autor se takode osvrcé na nekoliko problematičnih tačaka iz novoobjavljene knjige Radoja B. Radulovića: „Izgradnja sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite SFRJ.”

Aspekti analize bili su sledeći terminološki-lingvistički-semantički kriterijumi:

– Upotreba stranih reči u jugoslovenskoj (srpskohrvatskoj i mađarskoj) terminologiji ONO i DSZ;

– Neologizmi u terminologiji ONO i DSZ;

– Semantička interferencija;

– Pitanja polisemije i jezičke ekvivalencije u terminologiji ONO i DSZ.

Konstatuje se, da je naša terminologija spomenute oblasti u dobrom delu jedinstvena u svetu i zbog toga je stalno prisutna društvena potreba stvaranja termina.

Autor smatra, da je naš jezik ONO i DSZ (misli se u prvom redu na mađarsku jezičku upotrebu) dostigao zavidan nivo, terminologija se postepeno iskristalizuje, no naravno: ne može se poricati stalni zadatak doterivanja i razvijanja termina i jezičkog sistema ove struke.

Resummee

Über einige Fragen der volksgemeinen Verteidigung und des gesellschaftlichen Selbstschutzes

Diese Arbeit ist eigentlich der Text des Referates die der Verfasser am rechts-terminologischen Seminar, das in Novi Sad am 28. 2. 1984 organisiert wurde, vorgetragen hat.

Die Arbeit stellt die Analyse der Lehrbücher für die Studenten der höheren und Hochschulen dar: „Die Volksgemeine Verteidigung und der gesellschaftliche Selbstschutz SFRJ I.“. Der Verfasser wendet sich auch an einige problematische Punkte des neu erschienenen Buches von B. Radulović: „Ausbau des Systems der volksgemeinen Verteidigung und gesellschaftlichen Selbstschutzes SFRJ“.

Die Aspekte dieser Analyse haben folgende terminologisch-linguistisch-semantische Merkmale:

- Gebrauch von Fremdwörtern id der jugoslawischen (serbo-croatischen und ungarischen) Terminologie der VV und GSS.
- Neologismen in der Terminologie der VV und GSS.
- Semantische Interferenzen.
- Die Fragen der Polysemie und der sprachlichen Equivalenz in der Terminologie der VV und GSS.

Es wird festgestellt dass unsere Terminologie im genannten Gebiet im grossen und ganzen in der Welt gleichlautend ist und daher ist die Nötigkeit Termine zu schaffen immer vorhanden.

Der Verfasser ist der Meinung, dass unsere Sprache im Gebiet der VV und GSS/er denkt demnächst auf den ungarischen Sprachgebrauch) ein zu beneidendes Nivo erzielt hat, die Terminologie wird stufenweise kristalisiert, doch ist es selbstverständlich nötig die Aufgabe der Vervollständigung und Weiterentwicklung der Termine und des Sprachsystems in diesem Gebiet weiterzuführen.